

Tiivistelmä opinnäytetyöstä

Laitos
SUOSALO

SISDOALLU

1. Álggahus

3

1. Álggahus

1.1. Dutkamu³a vuor³u

Sámiid orrunguovlu lea ovdal leama³ sakka viiddit go dál. Juo áramus historjjádiehtagis navdojuvvui, ahte sápmelaččat leat ássan Suomas ovdal suomelaččaid, ja suomelaččat leat vuojehan sin eret ovddit orrunguovlluineaset (Schefferus 1963: 58–69; Porthan 1873: 32–42; 1982: 160

muhto maiddái geavahit loatnasátnedutkamu³a gaskoapmin, mi buktá lasi d eu

2. Teoriija ja metodihkka

2.1. Etymologala³ dutkamu³

Etymologala³ dutkamu³ čielggada giela sániid historjjá ja álgovuõu; dat nappo gullá gielladiehtaga giellahisi.6(ht(sia5.8taimol)-9(mu)9.7.1702)Tj361.82986TD-0.0932 Tc0.ksik2(t)10(a

dukančuozáhahkan lea du^{33e} áigebadji vuorposámegeiela biegganeami ma^{±±á}) ja loatna (vuorposámegeielas). Muhto kategoriijat 2) – 4) leat gaskaneaset eksklusiivvat; sátni ii

2.1.2.1.2. Loatnasánit ja jietnadatsubstitu³uvnna

Fuolkegielaid oktasá³ árbesánit leat dakkárat, mat máhccet identala³ hápmái ovttá giellasystema (gielaid oktasá³ vuor³ogiela) lahttun. Gielaid gaska lonejuvvon sánit eai máhca ovttá giellasystema lahttun. Ovdamearkan sámegeiela sátni *guoibmi* ja suomageiela *kaima* 'gáibmi' máhccaba guktot sámi-suoma vuor³ogillii hápmái **kajma*, ja daid gaskkas lea ga^oaldat álgofuolkevuor³as. Dát sánit leat maid etymologala³ oktavuor³as ee. lietuvageiela sátnái *kaimynas*

omd. *uoovova*³ dáhpáhusain: su. *valas* < germ. **xwalaz*, su. *rengas* < germ. **xrengaz* (SSA s.v.) (vrd. omd. duiskkagiela *Wal, Ring*). Vuoruoosuomagielas sátnéalgosa³ konsonántaohkit eai lean lobálahtat, ja danin dáin sániin ohkki lea lonedettiin oktageardánahattojuvvon nu, ahte /x/ bázi oalát substituhaga.

lonen nuppe guvlui lea maid dáhpáhuvván, muhto ii seamma olu. Etymologala³
substitu³uvdnamállet leat ³addan, go giel

la, omd. su.

1) gár^oun

omd. *askut*

2.1.2.3. Sáni distribu³uudna

Goalmmát guovddá³ kriterá etymologiija guorahallamis lea sáni distribu³uudna. Dat

vuostáiváldán gielas. Jos evttohuuvvon loatnaetymologijja čilge varia³uvnna, ga^oaldagas lea nana lasseágga loatnaálgovuo^u beales.

Distribu³uvnna³ kriterain ii leat vejola³ duo^a3tit sáni loatnan, muhto distribu³uvdna lea dehála³ lasseágga loatnadutkamu³as. Distgadnaee lah11.5(ete)10.76ga^o-12.7(g^o-86(e))-2.1(dl-8.5(nd1

Giellakontávttat leat gieahallon viehka unnán gielladiehtaga teorehtala³ girjjála³vuoras, vaikko ie³gu³etlágan dáhpáhusdutkanu³at leat

Saarikivi kritihkkii ferte guorrasit. Nubbin vuosteovdamearkan Thomasona ja Kaufmana

3. Dutkanhistorjá ja dutkamu³a dálá dili

siisna 'sisti' ja *uuttu* 'monnevuovda' suopmandistribuvvna ja semantihka vuolaččat. Gieahallon loatnaetymologijaid lea álgoálggus evttohan Äimä (1908), earret sániid *kurmu* (SKES s.v.) ja *uuttu* (Wiklund 1933; T.I. Itkonen 1934). Korhonen gávnaha, ahte dáin sániin leat dieđut maidái Davvi-Suoma suopmaniid máttabealde, muhto doppe daid mearkka³upmi lea dávjá nuppástuvvan (muhtun suohkaniin máddelisge leat liikká seilon

Moatti dáhpáhusas SSA:s leat maid na

Ovddabealde gieahallon sápmela³ loatnaetym¹logijjat leat ³uvvon nannosit, iiget ³

dakkár skeptihi t7.8(la)-13.5(³)6.3(do)10.7(aladupmi,)-5³i vuhtto ovdamearkan etym¹logala³ sátnegirjjis S

5. Sápmela³ loatnaetymologijat

5.1. aaje

Suom giela sátni *aisti* 9ea girjegielas anus mearkka³umis 'áicu'. Árbevirola³ suopmaniin sátni ii goitge oro leama³ nu dábála³, dasgo die²ut das 9eat viehka bie²gguid. Duoppi⁹ dáppi⁹ Sis-Suom s ja Gárji⁹a gutkosge leat die²ut sánisa³*aisti* mearkka³umis '(hádj)áicu' ja 'ipmárdus', j m iddái muhtun suorggádusain mat ~~Č~~ujuhit se mm vuo²omearkk ³upmái, *aistomáddet*, *aistiton*, *aistimaton* 'jurdda³me httun, ipmirme httun'. Juog lág n konsentra³uvdna 9ea Sat kunta ja Davvi-Varsi, n'dá13.5.4(kk rd10J12.je)vuo5.4(2uid im)11.9Va.4(812.je)

suomagi3las gemináhta *~~ce~~njuolggadusla³ ovddasteadeaddji l3a -h- iig3 (Sammallahti 1988: 523–524). Dasa lassin sám3gi3la sánis lea vokálakombina³uvdna *a~~s~~3l mii lea eahpeetymologala³: dákkár máddagat eai máhca boarrás3t giellahámiide go vuol³osám3gillii dahj3ge dain eai l3at v(h)1(s)-3.5(t)12.9(agat)12.9()10.7(ea)8.7(rá ur)14.9(ál)-8.4(a)8.7(l).
vuollenohtas; son atná maid sáni

astaita

'helposti' (SSA s.v. *alkea*; SMSAm), *aljeta* (: *alkene*-) 'blifva tjenlig, passlig, lämplig, bekväm, lätt' (Lönrot 1874–1880; eai suopmandie=ut)

< vsá. *~~alke~~ *Sálki*' (YSS nr. 47) || Iul. *aalkije*

leat mearkka³umit mat guigejit dán guvlui: omd. LO (s.v. *alike*) jorgala davvisámegiela

oktavuođas, iige dänge njenečgiela sáni jietnadataohpala³ gaskavuohta sániin *callut* leat njuolggadusla³.

Lehtiranta (YSS nr. 404) lea čilgen dan suorggádussan čuovvova³ vearbbas (seammaláhkai maddái Sammallahi 1998: 108):

vsá. *J1.7/TT4 1 Tf2.3723 0 TD0.0038 Tc0 Tw[(ki)11(k)10.6(e)]TJ1.7021 0 TD0 Tc(1)TjT*(-)Tj/TT2

man sáhtta ovttahttit $\text{C}uovvova^3$ sániiguin: komi, udmurt *sî* 'Faden, Faser, Haar, Haarfader', hanti *soQ* 'Haarflechte', *soQ-* 'flechten', manjsi *săw* 'Flechte', *săw-* 'flechten', ³*äär* 'Pferdeschweif', u±g. *szo* 'weben, wirken, spinnen', *szo* 'Haar' (vrd. SSA s.v. *sää*, UEW: 471, 886). Sugr. álgohápmi sáhtta rekonstrueret **săxi*; u±gár- ja manjsiela hámit, main lea -r

dolgi < sugr. **tulka* < urál. **tuxl-ka* (Janhunen 1981: 241), su. *poika* 'gánda' < sugr.
**poj-ka* ← **poji*

5.7. *kortata* 'goardit; vuorjat'

Su. *kortata*, (hárv.) *korstata*, *korssata* 'korventaa (esim. teurassian karvoja t. sorkkia),

pa3.3(u5(aht)12(aa (auri)-9.3(nko)'; ())TJ11.28 0 3.8578 11.28 214.919 645.9203 Tm-0.0011 Tc0 Tw[(ko

dáhpáhuuvvan eahpenjuolggadusla³ máttadiippa sirdáseapmi * $-a > -e$ (Erkki Itkonen 1977).

etymologala³ oktavuoꝛat maiddái sániide *goartut* ja *guor^{oo}u*, *gur^oet* (gč. SSA s.v.

eahpečielggasin – dan heavvanguovlhus ii leat dássemolsa³uddansk : s, ja danne dan ii sáhte čilget analogiijain. Mearkka³upmi ja hápmi leat goitge nu lahka sáni *koskea*, ahte sáni *kosea*

5.10. *lahtea* 'lávttas'

Sm. *lahtea* 'kosteä, nihkeä, pehmeä', *lahtua* 'tulla kosteaksi; lauhtua' (SSA s.v.)

< vsá. *

hyvänaaluinen). Härvenatcat dihttojit maid muhtun eará suorggádusat. Seammasátnebearra³ii gullá maiddá *naalu* mii lea anus eanas du^{33e} idiomas *pistää naaluunsa* 'bidjat njálbmái, borastit, njielastit'; Huittinen suohkanis lea diehtu sátnevádjasis "*Ei nualu naalua täytä*". Dáin idiomain leat die^{33e}ut du^{33e} hui härvenatcat Satakuntas ja Davvi-Hämes. Sáni álgomearkka³upmi dán konteavsttas lea veadján leat 'muo^{33e}ut', mii lea dasto sevnjnodan; vrd. dakkár idiomaide go *pistää naamaansa ~ poskeensa*.

Gárjilgielas sátni *noala* 'muo^{33e}ut; bajiloidnu' lea viehka härvena³. Suorggádusas *noalakas* 'čáppis jna.' lea du^{33e} okta diehtu. Ovttaskas diehtu lea maiddá hámis *nòalikas* 'ropmi', man sátneálgosa³ *n* lea várra affektiivva lasáhus. Muhtun veardde die^{33e}ut leat maiddá suorggádusas *-noaluine* '-lágan' (goallossániin, omd. *kaikennoaluine*). (Gč. distribu³uvdnakártta, čuovus 11.)

SKES árvala, ahte sátni livččii loatna suomelata ja sápmelata gielaid gaskka, muhto ii

buress mearkka³umiset dáfus oktii, muhto jietnadathápmi ii suova daid ovttahttima sámi-

sánige vásttan. Suomagiela sáni *hara* 'suorri' vástta fas lea sámegiela *suorri*, nugo SSA (s.v.) navdáge.

Lonen goappá nu guvlui lea suoma *saara-* ja sámegiela *sárrí-*sániid buohta buoremusat jurdda³eames

Ovddabealde evttohuvvon mearkka³umi nuppástusat leat vehá³ hypotehtalaččat. Lea

s.v. *suntá*¹) | gárj. *sunta*, *suntoi* 'haalea, viileähkö; lauha, leuto; miellyttävän lämmin t.

suoma-ugrala³ vearbba **sula-* 'suddat' (> su. *sulaa*, u±gárg. *olvad*)

T.I. Itkonen (1948 I: 101) lea logahallan girjjistis *Suomen lappalaiset vuoteen 1945*
muhtun suomagiela suopmansániid, maid s

ea±galasgiela *weatherbeaten*. Dát metaforala³ geavahus vuhtto ain suomagiela davvisuopmaniin. Karunkis geavahuvvo dadjanvuohki "*olla eri säässä*" das, go olmmo³

Jietnadatgaskavuohta ii datte leat áibbas njuolggadusla³. Vuosttas stávvala **a* lea njuolggadusla³at gárggiidan sámeielas *uo*-difto[±]gan, muhto eahpenjuolggadusla³ nuppástussii **a* > vsá. **aS*

Suomagiela sáni *viti* jietnadoahpala³ eahpenjuolggadusla³vuor^{at} čilget, go árbenhypotesa buhte loatnaetymologijain. Parallela sámegiela affrikáhta *c buhttemii

vikuroiB arka' ja *vuáárrnj* 'vilunarka'. Jos dát analysa doalla deaivása, sáhtta vuorve³osámegillii rekonstrueret sániid *oarve³? ~ *vuorve³? árgi, ráfeheapme' ja *oarnè³? ~ *oarnè³? oardnji'. i oavddus lea liikká du^{33e} hypotesa, ja sánit sáhttet maid álgoálggus gullat oktii. Lea maid vejola³, ahte Báhpáveaji *vuáárrnj* lea lonejuvvon ma³³á man nu eará sámegielas dahje suopmanis. Juohke dáhpáhusas le

g603 Tm2(lgga³)5.6(i)0.6(i)-10(re03 Tm2(kons)5.6(t)-10(r)2.6(u)10(e)-3.6(ret.)-5.9(Árra)-10.6((0 11.2.

(2.17.; Cuovus 17). Kategoriijai 3) sáhtta várra lohkat maid sáni *kenttä*, man loatnaetymologijja leat ákkastala (1908: 18) ja Koivulehto (1989: 47–48). Dán

semantihkala³ eahpestabiilavuhta. Go sátni ii ³at leat giela hálliide áibbas oahpis, ³addet álkit kontamina³uvnnat ja mearkka³umi o³asis dulkomat. Sátnebeara³ *sáimiä* leage

- sá.

vorva

Semantihka dáfus earenomá³ suorránaddi sátnbearra³at leat loguin 5.7. ja 5.16. gieᵛahallon *kortata* 'goardit' ja *sáimiä* 'cábmit, spea^out'. Guktuid sátnjoavkkuid rájáid

**soampe*\$

7. Loahpahus

Oanádusat

aná. = anára³giella

biht. = bihtánsámegiella

darj. = darjjisámegiella

Gáldut Arkiivvat

SMSAm = Suomen murteiden sana-arkisto. Mikrofilmbakopijiat Oulu universitehta sámegiel ja suomagiela ja logopediija instituhtas (Päälipas II váileva³). Originálat Ruovttueatnan gielaid dutkanguovddá^ois, Helssegis.

KKA = Karjalan kielen arkisto. Ruovttueatnan gielaid dutkanguovddá³, Helsset.

Girjjála³vuolta

Aikio, Ante –

EEW = Mägiste, Julius 1982–1983. Estnisches etymologisches Wörterbuch. Finnisch-ugrische Gesellschaft, Helsinki.

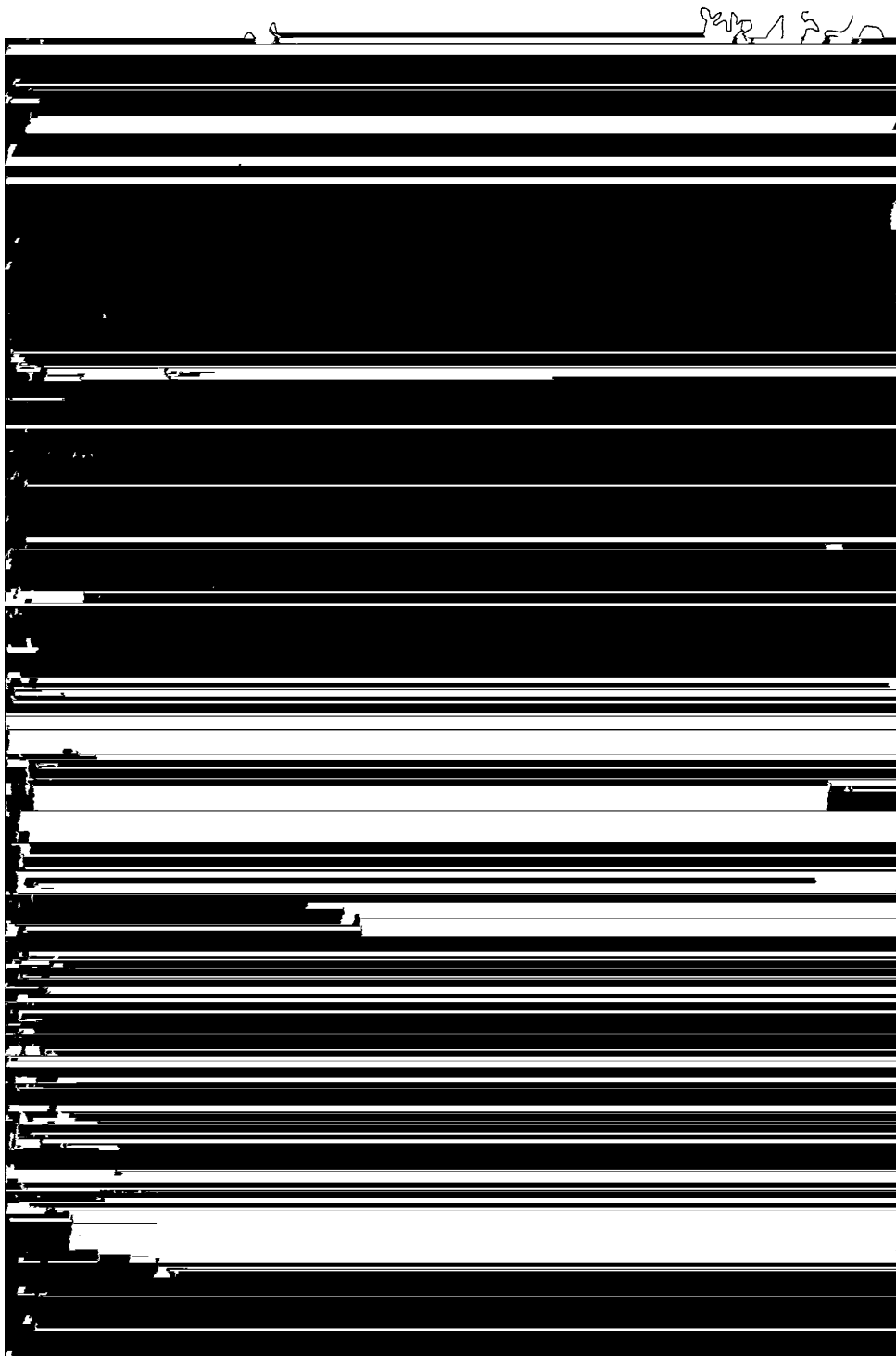
Fox, Anthony 1995. Linguistic Reconstruction. An Introduction to Theory and Method. Oxford University Press, New York.

Gallén, Jarl (doaimm.) 1984. Suomen väestön esihistorialliset juuret. Tvärminnen symposiumi 17.-19.1.1980. Bidrag till Kännedom av Finlands Natur och Folk 131.

GB = The Great Bear. A Thematic Anthology of Oral Poetry in the Finno-8 TD004023(TJ-1.

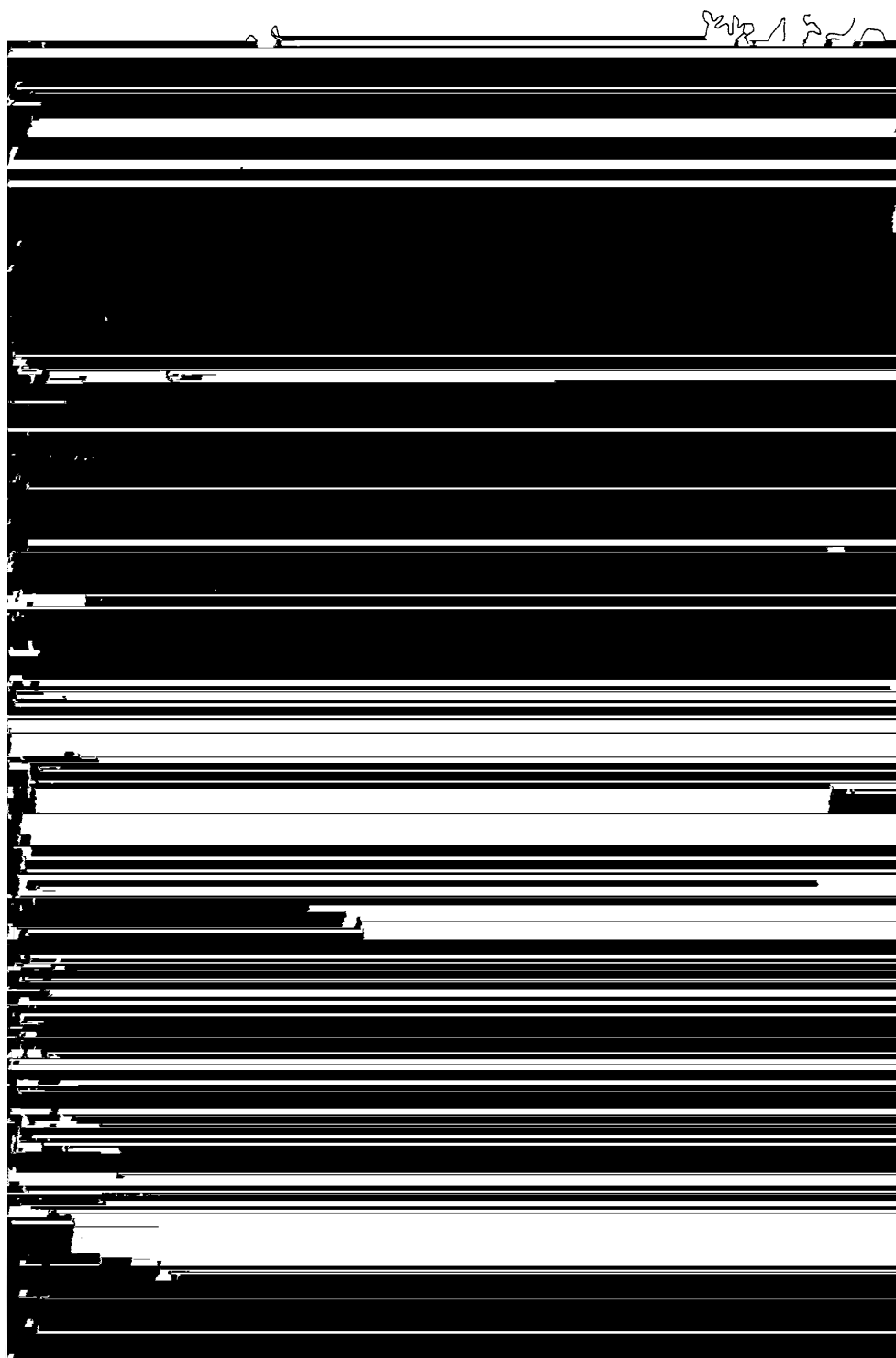
Häkkinen, Kaisa 1985. Suomen kielen äänne- ja muotorakenteen historiallista taustaa.

- Sammallahti, Pekka 1984. Saamelaisten esihistoriallinen tausta kielitieteen valossa. — Jarl Gallén (doaimm.) Suomen väestön esihistorialliset juuret. Tvärminnen symposiumi 17.-19.1.1980. Bidrag till Kännedom av Finlands Natur och Folk 131, s. 137–156.
- Sammallahti, Pekka 1988. Historical phonology of the Uralic languages with special reference to Samoyed, Ugric and Permic. — Denis Sinor (doaimm.), The Uralic languages. Description, history and foreign influences. E.J. Brill, Leiden / New York / København / Köln.

Kárta 5.

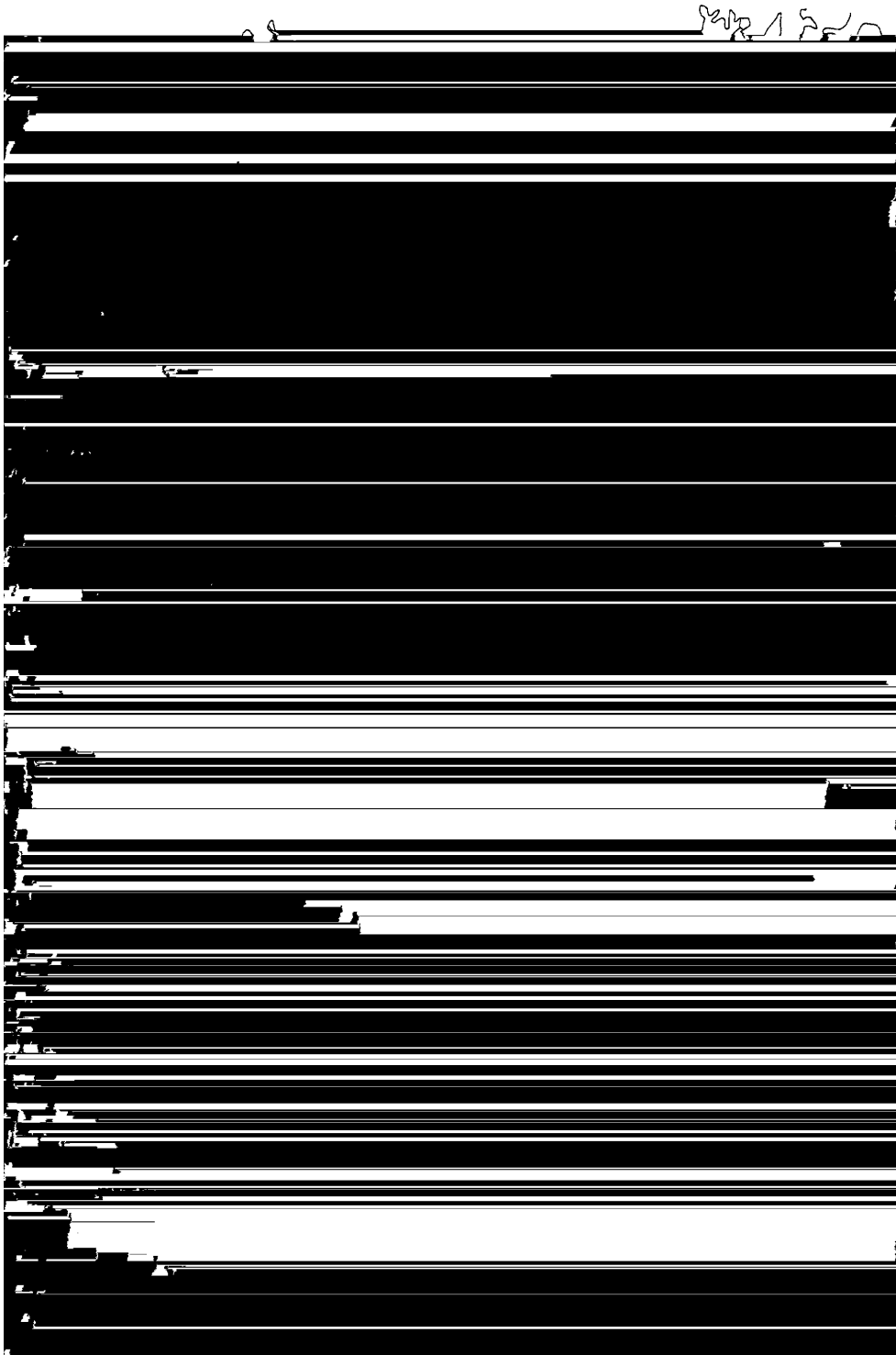
- = su. *kelo*, *keloi*, gárj. *kelo*, *keloi*, lyd.
- = gárj. *keli*, lyd. *keli*

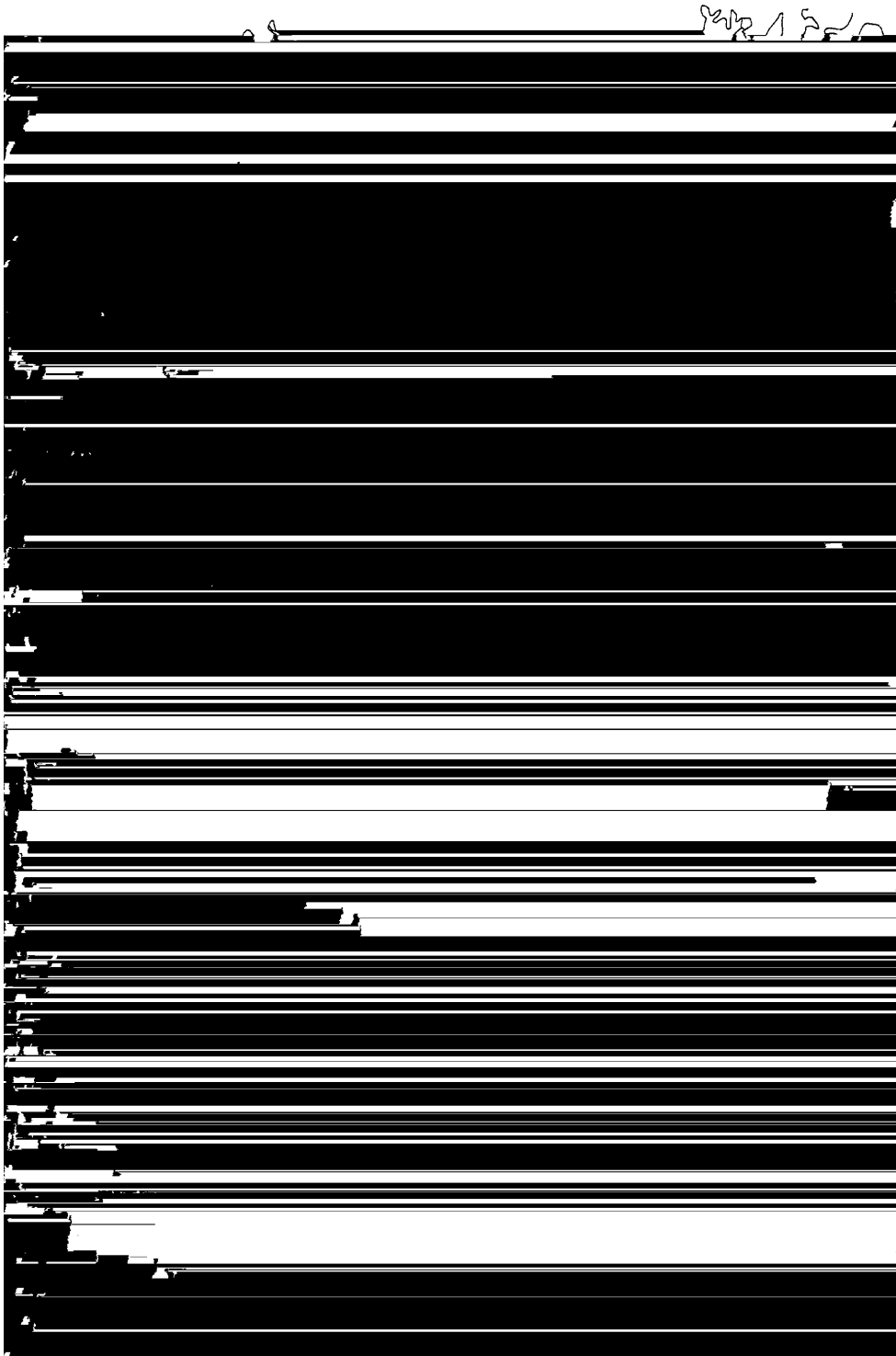
Kárta 7.

- = su. *kortata* 'goardit'
- = su. *korstata* id.
- ◆ = su. *korssata* id.

⊕ = su.

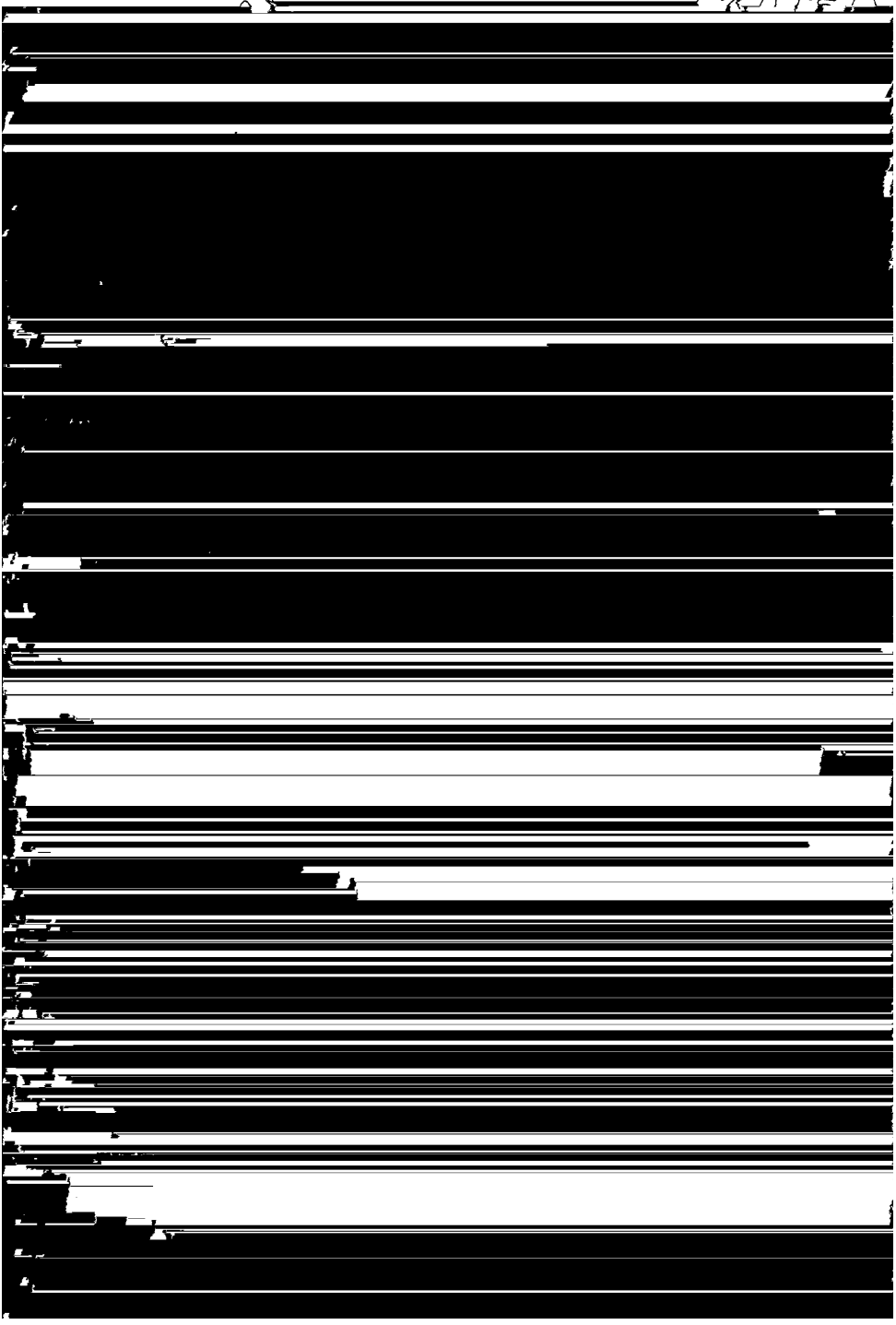
Kárta 8.

Kárta 9.

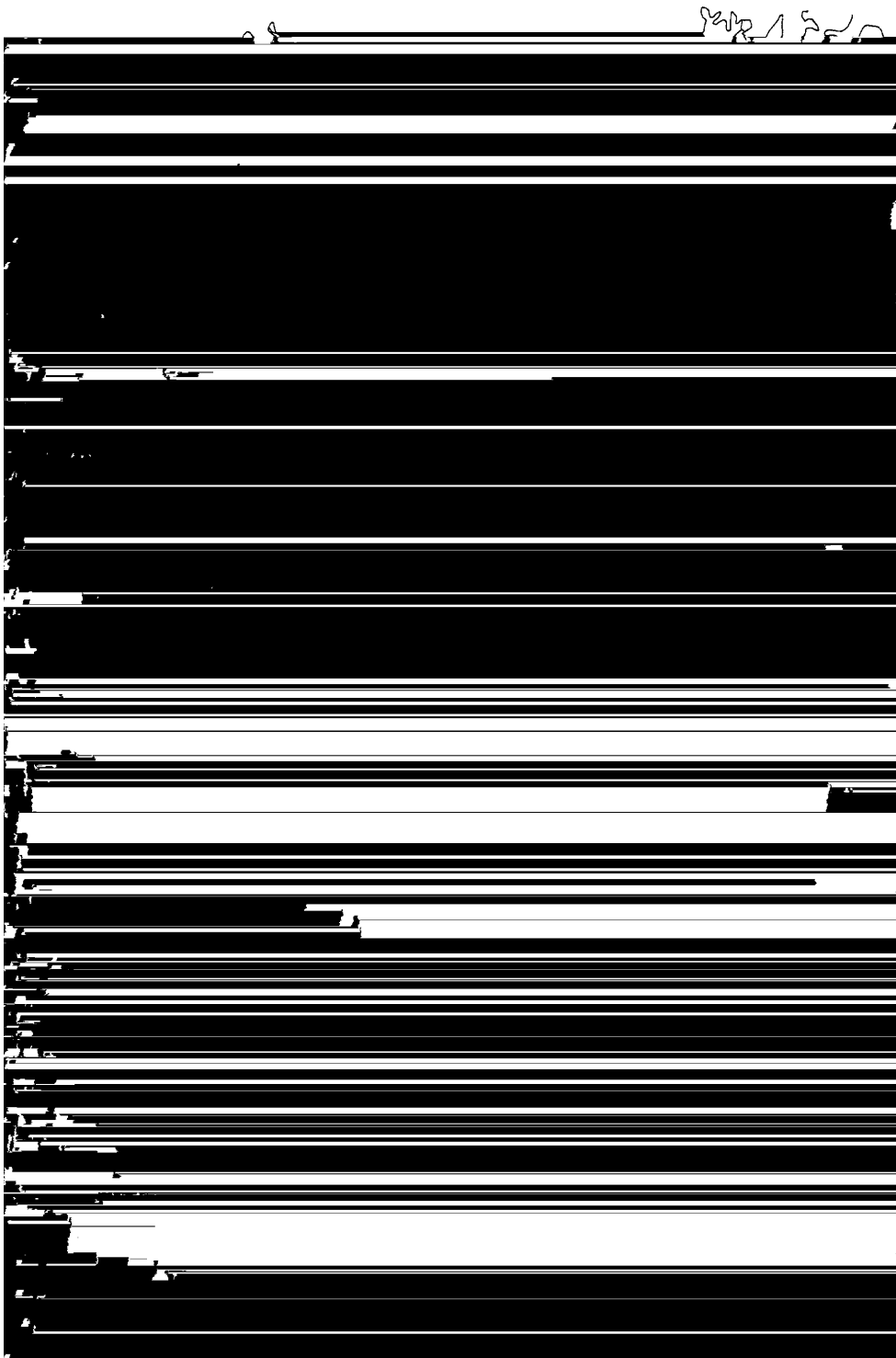
● = gárj. *kuukso(i) kuuksa kuuk³uoi*
kuksoi kuuksilas

Handwritten notes at the top right of the page.

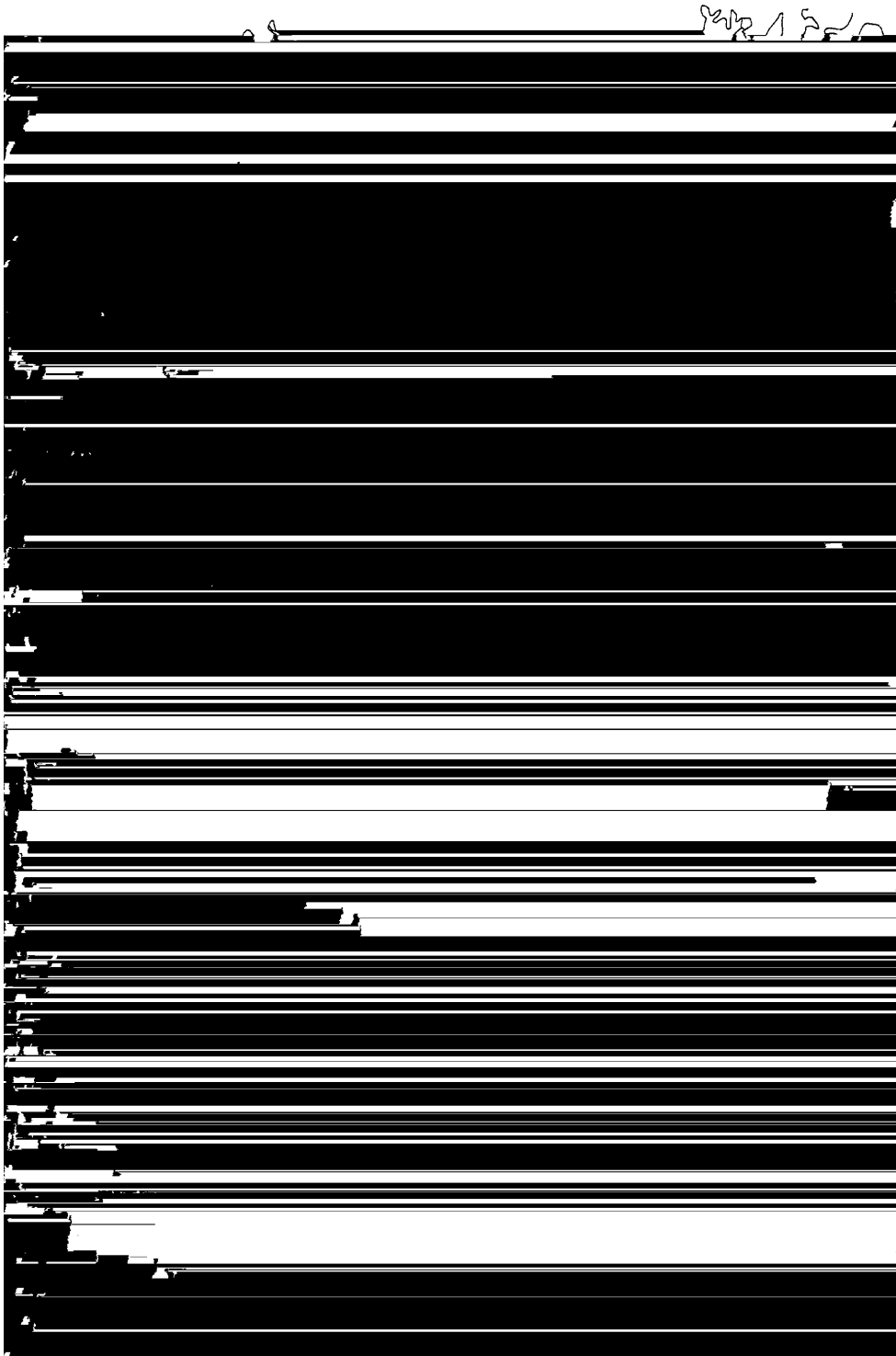
h a
a su. /

K
● = / s u
▲ =
(SMSAm)

Kárta 15.

● = SU.

Kárta 17.

● = su., gárj. *viti*, lyd. *vid'i*

▲ = su. *vítivalkea*

(SMSAm; KKS; LMS)

